

Назарова І.Я.,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку і оподаткування,
Тернопільський національний економічний університет

Nazarova Iryna,

PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Accounting and Taxation,
Ternopil National Economic University

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЩОДО ЕЛЕКТРОННОГО МИТНОГО ДОКУМЕНТУВАННЯ

Назарова І.Я. Актуальні питання щодо електронного митного документування. Досліджено термінологію щодо електронного митного документування, зокрема трактування понять декларування, митного оформлення, електронного декларування, розкрито сутність терміна «електронне митне декларування». Виділено основні проблеми документування під час оформлення митних операцій, вирішенню яких може сприяти впровадження електронного декларування. Розглянуто досвід упровадження інформаційних систем митного оформлення у міжнародній практиці. Надана оцінка нормативно-правовій бази та намічені шляхи запровадження електронного митного декларування в Україні. Вивчено основні проблеми функціонування у сучасних умовах системи електронного митного декларування «Електронна митниця». Намічено шляхи розв'язання проблемних питань через використання електронних сервісів, доступних платникам податків.

Ключові слова: документування, електронне документування, декларування, митне оформлення, електронне митне декларування, облік, зовнішньоекономічна діяльність.

Назарова И.Я. Актуальные вопросы относительно электронного таможенного документирования. Исследована терминология относительно электронного таможенного документирования, в частности трактование понятий декларирования, таможенного оформления, электронного декларирования, раскрыта сущность термина «электронное таможенное декларирование». Выделены основные проблемы документирования при оформлении таможенных операций, решению которых может способствовать внедрение электронного таможенного декларирования. Рассмотрен опыт внедрения информационных систем таможенного оформления в международной практике. Дана оценка нормативно-правовой базе и намечены пути внедрения электронного таможенного декларирования в Украине. Изучены основные проблемы функционирования в современных условиях системы электронного таможенного декларирования «Электронная таможня». Намечены пути решения проблемных вопросов через использование электронных сервисов, доступных налогоплательщикам.

Ключевые слова: документирование, электронное документирование, декларирование, таможенное оформление, электронное таможенное декларирование, учет, внешнеэкономическая деятельность.

Nazarova Iryna. Problems of electronic customs documentation. The terminology of electronic customs documentation, such as “declaration”, “customs clearance”, “electronic declaration” are explored. The definition “electronic customs declaration” is investigated. The main problems of documentation in customs clearance are examined. Among them are: the corruption of customs officials with whom the representatives of enterprises participating in foreign trade operations are obliged to interact; the need to collect a large number of permits from other controlling institutions to confirm the origin country, customs value and legality of the import (export) of inventory; lack of clear conditions regulation of supporting documents submission; confirmation of the validity of the electronic documentation received from the controlling authorities. Their elimination requires the introduction of automation and computerization of information processing. The experience of implementation of customs clearance information systems in international practice is considered. The legal base and ways of introduction of electronic customs declaration in Ukraine are defined. The function problems of the electronic customs declaration system “Electronic customs” are studied. The lack of an effective information exchange with the state controlling institutions compels the enterprises-participants of foreign economic transactions to receive from them a considerable amount of advisory information. The replacement of the complete electronic declaration with the dummy electronic declaration (the so-called PDF declaration) is researched. It is means that the only electronic document is the electronic customs declaration, the rest of the documents are made in paper form and submitted to the customs authorities as PDF copies. An important problem is the inability to obtain a full copy of the completed electronic customs declaration, since there is no direct connection with customs institutions. To resolve issues, taxpayers need to use the tax e-service “Taxpayer's Electronic Cabinet”. It is recommended to create a separate section in this service for monitoring the passage stages and documentation of electronic customs declaration.

Key words: documentation, electronic documentation, declaration, customs clearance, electronic customs declaration, accounting, foreign economic activity.

Постановка проблеми. У сучасних умовах господарювання економічний розвиток будь-якої держави світу неможливий без взаємодії з іноземним капіталом та розширення меж міжнародної співпраці. Це ж стосується й України, яка поступово інтегрується у світовий економічний простір через збільшення міжнародного товарообігу, що підтверджено і даними статистики. Так, у 2017 році експорт продукції становив 43,3 млрд. дол. США, що на 19% більше, ніж у 2016 році, імпорту відповідно зріс на 27,5% і становив 49,6 млрд. дол. США. За результатами 2018 року загальний експорт продукції з України становив 47,3 млрд. дол. США, що на 9,2% більше порівняно з 2017 роком, а імпорту відповідно – 56,9 млрд. дол. США, або на 14,7% більше, ніж у попередньому році [1].

Розширення меж міжнародної співпраці неможливе без правильної організації процесу її документування, зокрема організації та полегшення умов розмитнення та замитнення товарів. Саме задля цього у вітчизняній та світовій практиці здійснюється швидке впровадження та розвиток системи електронного митного декларування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питання електронного документування у сфері зовнішньоекономічної діяльності, в тому числі електронного митного декларування, присвячено значну кількість наукових праць таких авторів, як І.Г. Бережнюк, М.В. Бойков, А.А. Даценко, О.В. Ігнатська, К.І. Лікарчук, І.М. Муратов, В.П. Пархоменко, П.В. Пашко, Т.В. Шталь та ін. Водночас більшість науковців розглядали питання електронного митного декларування з погляду контролю міжнародного товарообігу, і незначна увага приділялася дослідженню цієї тематики з позиції взаємодії суб'єктів господарювання – учасників зовнішньоекономічних операцій із державними органами.

Постановка завдання. Метою статті є розкриття сутності поняття «електронне митне декларування» та супутньої термінології, дослідження порядку проведення електронного митного декларування, виокремлення основних проблемних питань, що виникають під час взаємодії контролюючих органів і суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нарощуючи обсяги міжнародних операцій, суб'єкти підприємницької діяльності стикаються зі значними перепонами, пов'язаними з документальним оформленням митних операцій. Серед основних проблем документування та обліку таких операцій варто виокремити: корупційність працівників митних органів, з якими зобов'язані взаємодіяти представники підприємств-учасників зовнішньоекономічних операцій; необхідність збору значної кількості дозвільних документів інших контролюючих органів для підтвердження країни походження, митної вартості та легальності ввезення (вивезення) товарно-матеріальних цінностей; відсутність чіткого регламентування умов подання підтверджувальних документів; підтвердження юридичної сили електронної документації отриманої від контролюючих органів тощо.

Вирішенню вищевказаних проблем може сприяти впровадження автоматизації та інформатизації документування митних операцій, що здійснюється шляхом електронного оформлення і подання документів у інформаційний простір, прийняття нормативних доку-

ментів щодо його легалізації. Це значно полегшить співпрацю суб'єктів господарювання з контролюючими органами, партнерами та іншими контрагентами.

Загалом уже вироблена деяка практика інформатизації документування у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Вперше вона була впроваджена у митній сфері через реалізацію процедури електронного митного декларування шляхом одержання від декларанта пакета документів і відомостей про товарно-матеріальні цінності, що декларуються в електронній формі з використанням засобів телекомунікації.

Передусім варто детальніше зупинитися на сутності вищевказаної процедури. З технічного погляду, електронне декларування вважається автоматизованою системою, орієнтованою на реалізацію єдиного алгоритму автоматизованої обробки відомостей, що заявляються в митній декларації, із здійсненням автоматизованого форматно-логічного контролю, аналізу ризиків і виданням різноманітних застережень для посадових осіб митних органів, які здійснюють митний контроль і митне оформлення товарів, запровадженням електронного документообігу між митними органами та суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності з використанням механізму електронного цифрового підпису [2]. Проте, незалежно від того, що це поняття широко розповсюджене і використовується як у нормативно-правових актах, так і в науковій літературі, чіткого його визначення з економічного погляду немає. Зокрема, укладачі «Митної енциклопедії» дають визначення лише поняттю «декларування» як операції, яка є складовою частиною процедури розміщення товарів і транспортних засобів під визначений митний режим або по завершенню дії такого режиму. В енциклопедії зазначено, що «електронне декларування здійснюється з використанням електронної митної декларації, засвідченої електронним цифровим підписом, та інших електронних документів або їх реквізитів у встановлених законом випадках» [3]. У нормативних документах, зокрема у Митному кодексі України, серед визначень основних термінів і понять відсутні трактування понять «декларування», «митне декларування» чи «електронне митне декларування», проте наявне визначення поняття «митне оформлення» як виконання митних формальностей, необхідних для випуску товарів, транспортних засобів комерційного призначення. Водночас основні ознаки вищевказаних процедур описані у главі 40 «Декларування» розділу VIII «Митне оформлення» Митного кодексу України [4].

Задля більш чіткого окреслення меж процедури електронного митного декларування необхідно нормативно затвердити тлумачення вищевказаного поняття. За основу можна взяти таке визначення: електронне митне декларування – це митне оформлення шляхом заявляння за встановленою формою точних відомостей про товари, мету їх переміщення через митний кордон України, а також відомостей, необхідних для здійснення їх митного контролю і митного оформлення, із використанням електронної митної декларації та інших електронних документів або ж їх електронних (сканованих) копій із паперових документів, засвідчених електронним цифровим підписом декларанта або уповноваженої ним особи.

Оцінюючи досвід запровадження електронного митного декларування, слід зазначити, що в міжнарод-

ній практиці воно почало використовуватися ще з кінця ХХ століття. Так, упровадження на початку 90-х років минулого століття в митній службі США Автоматизованої комерційної системи (Automated Commercial System (ACS)), яка використовується для управління митним декларуванням комерційних товарів, дала змогу за 10 років підвищити обсяг оформлюваних товарів в 4 рази [5]. Митні органи Європейського союзу з 2005 року працюють виключно на основі електронного декларування. А з 1 січня 2011 року на території Європейського союзу подача митних декларацій здійснюється виключно в електронному вигляді через Інтернет з використанням Нової комп'ютеризованої транзитної системи (New Computerised Transit System (NCTS)) і за умови попередньої реєстрації учасників зовнішньоекономічної діяльності в Системі реєстрації та ідентифікації економічних операторів (Economic Operators Registration and Identification System (EORI)) [5]. Така система дає можливість декларантам подавати декларації в електронному вигляді до прибуття вантажу, проводити аналіз ризиків та прискорювати обробку даних. Загалом слід сказати, що провідні митні служби світу (США, країн Європейського Союзу, Японії, Південної Кореї, Сингапуру, Канади тощо) активно перейшли на сучасні інформаційні системи моделей митного адміністрування, більшість із яких працюють за принципом «єдиного вікна».

Як видно із вищенаведеного, у більшості провідних економік світу вже давно вирішені питання щодо реалізації системи електронного документообігу під час митного декларування товарно-матеріальних цінностей та отриманий при цьому зворотний позитивний економічний ефект, незважаючи на значні капіталовкладення. Перші й вагомі кроки в цьому напрямі зроблені й в Україні. Зокрема, важливі наміри з введення електронного митного декларування прописані ще 2008 році у розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції створення багатофункціональної комплексної системи «Електронна митниця» від 17.09.2008 року № 1236-р. Проте повноцінне запровадження електронного документування митних операцій відбулося лише у 2012 році із затвердженням основних регулюючих документів, серед яких Митний кодекс України та Порядок інформаційного обміну між митними та іншими державними органами за допомогою електронних засобів передачі інформації, що затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 21.05.2012 року № 463. Реалізація вищенаведених нормативних актів дала змогу впровадити на території України систему електронного митного декларування «Електронна митниця».

Згадана «Електронна митниця» є багатофункціональною комплексною системою, що поєднує інформаційно-телекомунікаційні технології й сукупність механізмів їх застосування та дає можливість підвищити якість митного регулювання, вдосконалити митне адміністрування [6]. Ця система пропагувалася як новий підхід до регулювання зовнішньоекономічної діяльності, за якого процедура митного контролю мала б стати значно простішою та прозорішою. Це дозволило би скоротити час митного оформлення і дало б змогу проводити митні процедури з товарами у єдиному місці та в будь-який час.

Із започаткуванням вищенаведеної системи митні декларації, що раніше складалися у паперовій формі у вигляді чотирьох зброшурованих основних аркушів різного кольору з їх електронною копією [7], почали оформлятися здебільшого лише в електронній формі і за допомогою спеціалізованого інформаційного забезпечення. Таким чином, на заміну митним деклараціям на бланках суворої звітності прийшли електронні митні декларації.

Зазначена нормативна база передбачала також затвердження угод про інформаційне співробітництво між контролюючими органами та створення технічних завдань на розроблення типової складової системи «е-документ» і типового організаційно-технічного рішення для комплексної системи забезпечення надійного захисту інформації, що в ній міститься. Це, відповідно, доручалося Держкомінформнауки та Держспецзв'язку [8]. Проте інформатизація митного оформлення зупинилася на етапі формування електронної митної декларації.

Нині під час підготовки пакету документів до подачі у митний орган брокер за допомогою відповідних програм формує лише один електронний документ – електронну митну декларацію за визначеними форматами обміну повідомленнями. Решта необхідних для подачі під час митного оформлення товарно-матеріальних цінностей документів (зовнішньоекономічний контракт із доповненнями до нього; транспортні документи (залежно від виду перевезень – автомобільна (CMR), залізнична, морська, авіанакладна, коносамент, провізна відомість або CARNETTIR); комерційні документи (рахунок-фактура (invoice), проформа-інвойс (proforma invoice), пакувальний лист); посередницькі договори; технічна документація (залежно від видів товарів); копія платіжних доручень щодо проведення передоплати митниці податків, зборів та інших платежів тощо) оформляються у паперовій формі і подаються митним органам разом електронною митною декларацією із долученням у формі PDF-файлів. Така ситуація стосується й дозвільних документів інших контролюючих державних органів. Це свідчить, що під час митного оформлення відсутній повноцінний інформаційний обмін із державними контролюючими органами, що змушує суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності збирати значну кількість довідок, звертаючись до кожного з них. Натомість під час повноцінного електронного обміну митні органи могли б отримати необхідну інформацію шляхом подання електронних запитів.

Ще однією з проблем електронного декларування є отримання повноцінного примірника оформленої електронної митної декларації. Адже суб'єкти господарювання не мають можливості напряму зв'язуватися з інформаційною базою даних контролюючих органів та отримувати електронну копію митної декларації чи іншого документа. Вони одержують у свого брокера тільки паперову копію митної декларації без будь-яких підписів, печаток чи інших відміток митних органів. Електронна ж версія митної декларації складається у специфічному форматі та може бути відкрита і розшифрована лише спеціалізованим програмним забезпеченням брокера, який зазвичай (особливо на підприємствах малого бізнесу) є залученим ззовні.

Вирішенням вищенаведених проблем могла би стати взаємодія суб'єктів зовнішньоекономічної

діяльності із контролюючими органами через електронні сервіси, доступні платникам податків. Зокрема, можливе отримання остаточних електронних митних декларацій за допомогою систем електронного документообігу з контролюючими органами, таких як “M.E.DOC”, “FREDO Звіт», «Арт-Звіт», «Соната» тощо. Основною ж платформою для обміну документацією з митними органами мав би стати «Електронний кабінет платника податків». У цьому сервісі варто було би створити окремий розділ, пов’язаний з електронним митним декларуванням, де відображалися б: етапи митного оформлення; подані митним органом електронні запити до контролюючих органів, їх стан та відповіді на них; попередні розрахунки та обґрунтування митної вартості, податків і зборів; виявлені проблемні питання, що можуть призупинити процедуру митного оформлення; попередні та остаточні електронні митні декларації тощо. Запровадження такої системи дало би змогу також здійснювати завантаження остаточної електронної митної декларації у форматі, доступному для зберігання в електронному вигляді у суб’єкта господарювання, підписаної електронним цифровим підписом контролюючого органу з можливістю підтвердження її

правочинності. Це також дозволить формувати цей документ в автоматичному режимі та вивантажувати його бухгалтерську інформаційну систему підприємства, що дасть можливість виключити чи мінімізувати помилки в бухгалтерському обліку, пов’язані з людським фактором.

Висновки з проведеного дослідження. Впровадження інформаційних систем електронного митного декларування на прикладі багатьох країн довело їхню незаперечну перевагу під час здійснення зовнішньоекономічних операцій, експорту та імпорту товарно-матеріальних цінностей. Щодо вітчизняної практики слід зазначити, що процес електронного документування у сфері зовнішньоекономічної діяльності, а особливо електронного митного декларування, потребує подальшого реформування шляхом переходу із фіктивного електронного декларування (так званого PDF-декларування) до повноцінного здійснення зазначених операцій. Це дасть змогу покращити систему співпраці між державними інституціями та бізнесовими структурами, забезпечить прозорість та дасть можливість встановити чіткі правила гри, що зробить Україну більш привабливою для міжнародного бізнесу й залучення у вітчизняну економіку іноземних інвестицій.

Список використаних джерел:

1. Основні показники зовнішньої торгівлі України. URL:http://ucab.ua/ua/doing_agribusiness/zovnishni_rinki/osnovni_pokazniki_zovnishnoi_torgivli_ukraini (дата звернення: 10.09.2019).
2. Денисенко С. Шляхи впровадження положень Кіотської конвенції щодо реалізації електронного декларування у діяльності митних органів України. Підприємництво, господарство, право. Київ, 2012. № 4. С. 153–156.
3. Митна енциклопедія: У двох томах. Т. 1/: Редкол.: І.Г. Бережнюк (відп. ред.) та ін. Хмельницький: ПП Мельник А.А., 2013. 472 с.
4. Митний кодекс України URL: <http://zakon3.rada.gov.ua> (дата звернення: 16.09.2019).
5. Даценко А.А. Мировая практика внедрения электронного декларирования товаров: опыт США и Финляндии. URL:<http://vedcons.ru/index.php?r=forum/theme&id=183> (дата звернення: 10.09.2019).
6. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції створення багатофункціональної комплексної системи «Електронна митниця» від 17.09.08 р. № 1236-р. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1236-2008-p> (дата звернення: 16.09.2019).
7. Крупка Я.Д., Назарова І.Я. Облік міжнародних операцій: навчальний посібник. Тернопіль: «Крок», 2016. 216 с.
8. Ликарчук К. Електронна митниця в Україні – реальність! URL:<https://www.pravda.com.ua/rus/authors/559654ca24f69> (дата звернення: 12.09.2019).

References:

1. Osnovni pokaznyky zovnishn'oi' torgivli Ukrainy. [The main indicators of foreign Ukrainian trade]. Ukrayins'kyi klub ahrarnoho biznesu (electronic journal). Available at: http://ucab.ua/ua/doing_agribusiness/zovnishni_rinki/osnovni_pokazniki_zovnishnoi_torgivli_ukraini (accessed 10 September 2019).
2. Denysenko S. (2012) Shljahy vprovadzhenja polozhen' Kiots'koj konvencij' shhodo realizacij' elektronnoho deklaruvannja u dijalnosti mytnyh organiv Ukrainy [Ways of implement the provisions of the Kyoto Convention on the implementation of electronic declaration in the activities of the Ukrainian customs authorities]. Pidpryjemnyctvo, gospodarstvo, pravo, no. 4, pp. 153–156.
3. Berezhnjuk I.G. (vidp. red.) ta in. (2013) Mytna encyklopedija: U dvoh tomah [Customs Encyclopedia: In two volumes.]. Hmel'nyckyj: PP Mel'nyk A.A. (in Ukrainian)
4. Mytnyj kodeks Ukrainy [Customs Code of Ukraine]. Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua> (accessed 16 September 2019).
5. Dacenko A.A. Myrovaja praktyka vnedrenja elektronnoho deklaryrovanyja tovarov: opyt SSHa y Fynljandyj. [World practice of introduction electronic declaration of goods: experience of the USA and Finland]. VED-konsal'tynh (electronic journal). Available at: <http://vedcons.ru/index.php?r=forum/theme&id=183> (accessed 10 September 2019).
6. Rozporjadzhennja Kabinetu Ministriv Ukrainy “Pro shvalennja Koncepcij' stvorennja bagatofunkcional'noi' kompleksnoi' systemy “Elektronna mytnycja” vid 17.09.08 r. № 1236-r. [Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On Approval of the Concept of Creation of a Multifunctional Complex System “Electronic Customs” dated 17.09.08 № 1236-p.]. Available at: URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1236-2008-p> (accessed 16 September 2019).
7. Krupka Ja.D., Nazarova I.Ja. (2016) Oblik mizhnarodnyh operacij: navchal'nyj posibnyk [Accounting of international operations]. Ternopil': “Krok”. (in Ukrainian)
8. Lykarchuk K. Elektronna mytnycja v Ukraini – real'nist'! [Electronic customs in Ukraine – reality!]. Available at: <https://www.pravda.com.ua/rus/authors/559654ca24f69> (accessed 12 September 2019).